

Nacionalni posvet o strategijah vključevanja otrok priseljencev v izobraževanje:

Nove prakse večjezičnosti v inkluzivnem učnem okolju

Ljubljana, Hiša Evropske unije, 27. maj 2019

POVZETEK

V nadaljevanju povzemamo ključne misli in predloge dobrih praks vključevanja otrok priseljencev v izobraževanje, ki so bile predstavljene v štirih panelnih razpravah. Iz razprave na celotnem posvetu smo oblikovale sklepne ugotovitve, ki jih dodajamo na koncu.

I. Večjezičnost in raznojezičnost v pedagoškem procesu

V panelni razpravi so sodelovale: Bronka Straus (MIZŠ), dr. Karmen Pižorn (Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta), dr. Katica Pevec Semec (Zavod RS za šolstvo), Urška Peršin Mazi (OŠ 8 talcev Logatec).

Oblikovanje jezikovnih politik za spodbujanje večjezičnosti in raznojezičnosti v pedagoškem procesu – dejavnosti MIZŠ na področju jezikovnega izobraževanja

Pri oblikovanju jezikovnih politik bodo na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) upoštevali nova priporočila Sveta Evrope o celostnem pristopu k poučevanju in učenju jezikov, saj so v njem predstavljene strategije za pomoč:

- šolam (oblikovanje večjezičnega pristopa k učenju jezikov, razumevanje jezikovne raznolikosti kot dodane vrednosti);
- učiteljem (vključevanje tematik jezikovne raznolikosti in večjezičnih pristopov v začetno izobraževanje ter stalnega strokovnega razvoja učiteljev in vodstvenih delavcev šol);
- na področju didaktike (spodbujanje raziskovanja, uporaba inovativnih vključujočih in večjezičnih pedagoških pristopov, uporaba digitalnih orodij, medjezikovnega razumevanja, prenova začetnega izobraževanja učiteljev).

MIZŠ se tesno povezuje tudi z Evropskim centrom za moderne jezike (European Centre for Modern Languages of the Council of Europe – ECML) v Gradcu (Avstrija), ki je bil ustanovljen leta 1995 in katerega cilj je razvoj in promocija kakovosti v jezikovnem izobraževanju. Njegovo delovanje lahko prepoznamo kot vir primerov dobrih praks in kot platformo za povezovanje pedagoških in strokovnih delavcev na jezikovnem področju. Učiteljem ponuja bogat seznam virov na področju jezikovnega izobraževanja in aktivno udeležbo na delavnicah, ki jih organizira ECML skupaj z drugimi institucijami v Evropi. (<https://www.ecml.at/>)

Uresničevanje raznojezičnosti v vzgoji in izobraževanju – primer projektov JeŠt in LISTIAC

V slovenskem izobraževalnem sistemu je šola primarno razumljena kot prostor enojezičnosti in ne več-/raznojezičnosti. Prav tako je morebitna uporaba drugih jezikov pri pouku pogosto razumljena kot kršitev 6. člena Zakona o OŠ. Poleg tega je še vedno zelo ukoreninjena (sicer dokazano presežena) paradigma, da večjezičnost negativno vpliva na prvi/učni jezik. Zato je več-/raznojezičnost pogosto razumljena predvsem kot težava, s katero se srečujejo šole.

Pri uveljavljanju več-/raznojezičnosti paradigme ima zato pomembno vlogo tudi priprava učiteljev, učencev in staršev nanjo (ilustrativen je primer videofilma o jezikovnih težavah ob prihodu novih priseljencev v šolo in nujnosti rabe raznojezičnosti za učenje novega jezika poučevanja (<http://www.immersionfilm.com>)).

Raznojezični pristop pri poučevanju pomeni, da učitelj v ustni komunikaciji otroka napoti na rabo jezika, ki mu omogoči razumevanje. Ob tem je treba poudariti, da pri razno-/večjezičnem pristopu ne gre za primerjavo različnih jezikov, temveč za pristop, ki omogoča doseganje standardov znanja in enak dostop do znanja. Posebej pomemben je tak pristop pri nejezikovnih vsebinah.

Primeri dobrih praks za ozaveščanje o večjezični paradigmi in razvijanje več-/raznojezičnih pristopov v učenju in poučevanju:

- JEŠT – Jeziki štejejo (slovenski konzorcijski projekt 3 slovenskih univerz, ZRSŠ, 2 inštitutov, srednjih, osnovnih šol in vrtcev): razvoj gradiv in strategij poučevanja (<https://www.jeziki-stejejo.si>)
- LISTIAC – Jezikovno občutljivo poučevanje (sodelujeta UL PeF in MIZŠ iz Slovenije; vodja konzorcija na Švedskem): razvoj evalvacijskih orodij za jezikovno občutljivost pri poučevanju (tudi nejezikovnih predmetov) (<http://www.listiac.org/home>)

Obmejna mobilnost kot nabor dobrih praks večjezičnosti – projekt ZRSŠ

Koncept *obmejne mobilnosti*, ki spodbuja razvoj sosedskih jezikov in spoznavanje kulture sosednje regije na obeh straneh meje, bi lahko prepoznali kot potencialni primer dobre prakse tudi za primere vključevanja otrok priseljencev. Pozornost je namenjena prizadevanjem osnovnih šol ob meji med Avstrijo, Italijo in Slovenijo, ki imajo večletno prakso učenja sosedskih jezikov kot obogatitvenega izvedbenega kurikula šole. Sodelovanje poteka z nudenjem strokovne podpore učiteljem in strokovnim delavcem ter ob premisleku, ali je mogoče njihove izkušnje s primerno metodološko in didaktično podporo ter z ustreznim programom dodatne strokovne podpore učiteljem in strokovnim delavcem ponuditi v uporabo tudi drugim šolam ob meji s sosednjimi državami. Obmejni učitelji se namreč na svoji poklicni poti prav tako znajdejo v vlogi, za katero se niso izobraževali. V okviru raziskave so oblikovali nabor kompetenc, ki naj bi jih imeli *mobilni učitelji*:

- sprejeti okoljske, kulturne in jezikovne raznolikosti kot pozitivno vrednost;
- pri načrtovanju in izvajanju pouka se povezovati in sodelovati z drugimi učitelji;
- opazovati in sodelovati v novih izkušnjah in novo znanje vgrajevati v obstoječe;
- ustvariti varno učno okolje ter pri učencih razvijati samozavest in kritično mišljenje;
- sposobnost učinkovitega in ustreznega komuniciranja v medkulturnih situacijah in različnih kulturnih okoljih;

- prepričanost, da bi učenje in poučevanje morala temeljiti na enakopravnosti in pravici do drugačnosti;
- splošno vedenje o družbi in o kulturi skupnosti, v kateri se govori sosedski jezik;
- biti osnovni uporabnik jezika soseda;
- poznati šolski izobraževalni sistem sosednje države in njegove posebnosti.

Šolska knjižnica kot prostor večjezičnih praks pri vključevanju priseljencev v vzgojo in izobraževanje – primer delovanja šolske knjižnice na OŠ 8 talcev Logatec

Delo šolske knjižnice pri vključevanju učencev priseljencev je zelo pomembno za dvigovanje ravni pismenosti in pri zagotavljanju pravice do učenja maternega jezika učencev priseljencev. Šolska knjižnica lahko s ponudbo gradiva v maternem jeziku učencev priseljencev pripomore, da ti ohranijo stik z literaturo v maternih jezikih, hkrati pa z dvigovanjem jezikovne pismenosti v maternem jeziku dviguje tudi raven pismenosti v učnem jeziku. Predstavljen je bil tudi primer dobre prakse, ko sta knjižničarka in učenec priseljenec, ki je zaradi začetnega neznanja slovenskega jezika težko sledil pouku, skupaj napisala dvojezično knjigo (slovensko-arabsko).

Vendar pa se knjižnice srečujejo z mnogimi ovirami in težavami, saj zagotavljanje knjižničnega gradiva v maternih jezikih učencev priseljencev sistemsko ni urejeno. Največje težave so z zagotavljanjem finančnih sredstev (pomanjkanje sredstev za knjižnice nasploh, ni posebnega fonda za nakup takšnega gradiva, če sredstva so, se takšno gradivo kupuje iz sredstev v skupnem fondu) in iskanjem dobaviteljev. Prav tako je pri nakupu literature treba nameniti posebno pozornost upoštevanju različni starosti učencev priseljencev in žanrski raznolikosti.

Tematska razprava s publiko:

Dobre prakse več-/raznojezičnosti pri vključevanju priseljencev v vzgojo in izobraževanje upoštevajo:

- različne stopnje znanja jezika,
- različne hitrosti učenja,
- svobodno uporabo in »preklapljanje« med jeziki ter različnimi pogovornimi kodi,
- vrstniško/sodelovalno učenje (ki olajša učenje jezika, saj govorci tako bolje in hitreje obvladajo vsakdanjo komunikacijo).

Za preseganje enojezične paradigme v vzgoji in izobraževanju in v izogib težavam pri razumevanju pojmov več-/raznojezičnosti bi morda kazalo izhajati iz predloga dr. Stabeja in vpeljati pojem *sojezičnost*, ki obsega sočasno uporabo različnih jezikov in različne ravni posameznega jezika.

Pomemben dejavnik pri jezikovnem opismenjevanju in premagovanju jezikovne stiske (odnosov in kompetenc) je tudi klima na šoli. Interes šole je, da spozna ozadje otroka priseljenca, pomemben je izbor razrednika za otroka priseljenca, priseljenki družini je treba svetovati, kam lahko/naj vključi otroka (CSD, prostovoljci), mreže je treba vzpostaviti v šoli (na ravni celotnega kolektiva) in v lokalnem okolju (vključiti dvojezičnega mediatorja).

Za pridobitev kompetence raznojezičnosti je pomembno usposabljanje bodočih učiteljev.

II. Zagotavljanje enakih možnosti izobraževanja – premoščanje razkoraka med usvajanjem jezika poučevanja (slovenščine) in učnimi dosežki priseljencev

V panelni razpravi so sodelovali: Alenka Pečnik Kranjec (Ekonomska in trgovska šola Brežice), Gvido Jager (Srednja gradbena, geodetska in okoljevarstvena šola Ljubljana), Sladjana Jović Mičković, mag. (OŠ Livada), Astrite Humski (medkulturna mediatorka).

Začetna integracija dijakov priseljencev – primer prakse na strokovni srednji šoli, pogled šolske svetovalne delavke

Sedanja sistemska ureditev vključevanja dijakov priseljencev v enoletnem prilagajanju pouka namenja dijakom priseljencem intenzivni začetni in nadaljevalni tečaj slovenskega jezika (skupaj 200 ur), po katerem morajo dijaki opraviti izpit slovenščine na ravni A2. Obenem so v prvem letu prilagajanja vključeni v redne oddelke pri pouku drugih predmetov. Ta praksa vključevanja dijakov priseljencev kaže na številne ovire in neuspehe:

- preizkus slovenskega jezika A2 je za mnoge dijake priseljence težak oz. so pri njem neuspešni;
- zaradi neznanja slovenščine težje sledijo pouku drugih predmetov, saj ne razumejo razlage snovi;
- veliko dijakov v prvem letu všolanja ponavlja letnik;
- kljub višjim sposobnostim se zaradi jezikovne ovire vpisujejo v manj zahtevne srednješolske programe;
- pogosto izbirajo tudi srednje šole, ki so v bližini njihovega začasnega bivališča.

Razmisliti bi bilo treba o drugače zasnovanem pouku za dijake priseljence v prvem letu prilagajanja v novo šolsko/socialno-kulturno-jezikovno okolje, da bi zmanjšali osip, dvignili motivacijo za učenje, prispevali k večji učni uspešnosti dijakov priseljencev v srednji šoli in jim omogočili ustrezno ter uspešno nadaljnje izobraževanje. Možen predlog bi bil, da bi v prvem letu prilagajanja pouka dijake priseljence vključili:

- zgolj v intenzivno učenje slovenskega jezika (z obvladovanjem jezika bi dijaki lahko aktivno sodelovali pri pouku in pridobili dobro osnovo za nadaljevanje šolanja) in
- v intenzivnejše poklicno usmerjanje (z intenzivnejšim spoznavanjem srednješolskih programov v Sloveniji bi lažje razvijali interese in sposobnosti ter skladno z njimi izbrali ustrezen srednješolski program izobraževanja).

Vključevanje dijakov priseljencev – primer pogleda ravnatelja srednje strokovne šole

Sistemska ureditev vključevanja dijakov priseljencev je, kljub povečanemu obsegu števila ur za učenje slovenskega jezika (v noveli zakona o srednjih šolah, 2018), prezahtevna in neučinkovita. Praksa kaže, da:

- učenje jezika poteka v mešanih skupinah dijakov z različnim priseljskim ozadjem (tj. dijaki so govorniki s slovenščino sorodnih in nesorodnih jezikov), z različnim predznanjem slovenščine in z različnimi zmožnostmi učenja jezika, kar se izraža v različni hitrosti in kakovosti usvajanja slovenskega jezika;

- sistemska ureditev daje šoli možnost, da dijaka izključi, če na tečaju slovenščine ni prisoten 35 ur (od predvidenih 200 ur);
- dijaki dnevno prehajajo iz učenja osnov slovenskega jezika (predvideno je 12–14 ur/teden) v redni pouk drugih predmetov, ki poteka v učnem jeziku in ni ustrezno diferenciran glede na različno jezikovno znanje dijakov, zato je zanje prezahteven in mnogi obupujejo;
 - dijaki priseljenci so večinoma vpisani v programe SPI; letno jih vpišejo okrog 60, za okrog 20 dijakov je osipa;
- učni uspeh, ki ga dosegajo dijaki priseljenci, je različen;
 - npr. 35–50 % je prehodnosti med letniki, 15 % jih ponavlja, ostali so osipniki (med osipniki je največ Albancev, ki opustijo šolanje ali gredo v tujino);
- veliko dijakov ob šolanju dela, pri čemer jim zmanjkuje časa in volje za učenje za šolo, so preutrujeni in mnogi obupajo.

Zastavlja se vprašanje, ali si kot družba dovolj prizadevamo, da bi se dijaki priseljenci vključili v izobraževanje, ga uspešno zaključili in tudi ostali v Sloveniji, kjer bi se vključili v trg dela (če jih že dobro izobrazimo)?

Učenje slovenščine (po novi sistemske ureditvi) izvajajo učitelji slovenisti, usposobljeni za poučevanje otrok priseljencev. Vendar pa poučevanje slovenščine za priseljence ni opredeljeno kot delovna obveznost učitelja. Sistemska ureditev nalaga 12–14 ur/teden dodatnega poučevanja, urna postavka za poučevanje je nizka (11,94 EUR), poleg tega niso plačane niti priprave. Zato učitelji, zlasti starejši, niso pripravljeni na dodatno izobraževanje za poučevanje priseljencev niti niso pripravljeni sprejeti te delovne naloge. Treba bi bilo sistematizirati delo učitelja slovenščine za dijake/učence priseljence. Začasna rešitev je honorarna zaposlitev dodatnega profesorja slovenščine.

Individualni načrt aktivnosti (INA) kot primer dobre prakse vključevanja otrok priseljencev v osnovni šoli – projekt Izzivi medkulturnega sobivanja (<http://www.medkulturnost.si>)

Učitelj, ki dela z otroci priseljenci, mora biti fleksibilen in razumeti osebne situacije ter stiske otrok priseljencev. Otroci priseljenci med šolskim letom vseskozi prihajajo in odhajajo, dolžnost šole je, da jih vključi v pedagoški proces. Otroci priseljencev ne prihajajo v Slovenijo po lastni izbiri, to je odločitev njihovih staršev, zaradi katere doživljajo stiske in potrebujejo razumevanje pedagogov v šolah.

Otroci priseljenci so različni, iz različnih izvornih držav in različnih kulturnih ter jezikovnih okolij, z različnim znanjem maternega jezika, različno opismenjeni in z različnim šolskim predznanjem. Zato je treba takega učenca najprej spoznati in šele nato zanj pripraviti Individualni načrt aktivnosti (INA). Vsaka šola prilagodi program, pri čemer je pomembna podpora vodstva, saj INA zahteva veliko administracije. Najprej svetovalna služba pridobi informacije o otroku od priseljske družine, čez približno mesec dni po všolanju pa skupaj z učitelji in otrokom načrtujejo program INA:

- za otroka priseljenca postavijo cilje v INA, ki naj bi jih dosegel v šolskem letu; cilji so prilagojeni posameznemu otroku priseljencu (npr. če otrok ni pismen v svojem jeziku, ne more biti prvi cilj opismenjevanje v učnem jeziku);

- INA se med letom dopolnjuje in spreminja; vsaj dvakrat letno je potrebna evalvacija uresničevanja zastavljenih ciljev ter glede na to morebitna sprememba ciljev oz. postavitev novih;
- priporočena je elektronska oblika obrazca, saj to omogoča širšo dostopnost, sprotno spreminjanje in dopolnjevanje (tudi 2 leti).

Obrazec INA je dostopen skupaj z drugim gradivom, ki je v pomoč učiteljem pri vključevanju otrok priseljencev in je dostopno na spletni strani projekta Izzivi medkulturnega sobivanja:

<http://www.medkulturnost.si/wp-content/uploads/2018/10/INA-primer-osebnega-nacrta-6R.pdf>;

<http://www.medkulturnost.si/wp-content/uploads/2018/10/Pi%C5%A1kur-Mislej-INA-v-O%C5%A0.pdf>.

Uspešna praksa medkulturne mediatorke pri premoščanju razkoraka med učnim jezikom in učnim uspehom albanskih priseljencev v Sloveniji

Medkulturna mediatorka je pri podpori integraciji albanskih priseljencev v vlogi dvojezične učiteljice. Uspešnost te prakse se kaže v naslednjih vidikih:

- razvijati je treba znanje maternega jezika, brez katerega se priseljenci ne morejo uspešno učiti slovenskega jezika (kot kažejo izkušnje z albanskimi priseljenci);
- tečajji slovenskega jezika za otroke priseljence so uspešnejši, če se jih otroci udeležujejo skupaj s svojimi starši (npr. praksa učiteljice multiplikatorke v projektu Izzivi medkulturnega sobivanja); skupno učenje otrok in staršev priseljencev rabo slovenskega jezika spodbudi tudi doma (npr. pri domačih nalogah);
- otroci priseljenci v novem okolju potrebujejo nekoga, ki pozna obe kulturi (njihovo in slovensko), da se lažje znajdejo – potrebujejo dvojezičnega učitelja, ki jim pomaga pri premagovanju težav, ki jih imajo z razumevanjem snovi v učnem jeziku, sicer jih nerazumevanje demotivira pri učenju slovenščine;
- medkulturna mediatorka kot dvojezična učiteljica učno snov razloži najprej v albanščini, da učenec v maternem jeziku razume vsebino in pojme, šele nato sledi učenje terminov za te pojme v drugem, slovenskem jeziku (podobno kot se npr. slovenski učenci učijo v šoli tujega jezika, tj. angleščine);
- medkulturna mediatorka lahko aktivira določen tretji interes oz. prepoznano močno področje otroka priseljenca in ga v učnem procesu učenja slovenskega jezika uporabi kot sredstvo za motiviranje učenja jezika, ki obenem priseljenca opolnomoči (predstavljen je bil primer, ko je dijak albansko-slovensko učiteljico učil angleščino, ona njega slovenščino);
- socialna aktivacija staršev priseljencev je pomemben dejavnik pri vključevanju otrok priseljencev v šolo (npr., matere so pri delu oz. zaposlitvi bolj motivirane za učenje slovenščine, saj prej uvidijo potrebo po znanju jezika).

Tematska razprava s publiko:

Prakse dvojezičnega poučevanja v slovenskih šolah:

- Paralelna razlaga snovi pri pouku v maternem jeziku otroka priseljenca v Sloveniji ni v rabi. Je pa takšna praksa npr. v Avstriji, kjer dvojezični učitelji snov otrokom iz BIH razlagajo paralelno (v srbohrvaškem in nemškem jeziku). Pri nas so velike birokratske ovire za izvajanje dvojezične didaktike (npr., v šolah v osrednji Sloveniji ni dovoljena raba dvojezične didaktike, ki je v praksi v obmejnih šolah).
- Na ZRSŠ razvijajo didaktike za pouk na dvojezičnih območjih (madžarska in italijanska narodna manjšina) in tudi dvojezične učbenike. Za druge materne jezike učencev priseljencev v slovenski šoli ni dvojezičnih učbenikov niti didaktik.

Poučevanje slovenščine za učence priseljence:

- izobraževanja za poučevanje slovenščine kot drugega jezika oz. za poučevanje učencev priseljencev so na voljo (na Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik, FF, UL); pomembno je, da učitelji sami prepoznajo to potrebo in se vključijo v izobraževanje;
- preizkus slovenščine A2 po mnenju sestavljalcev ni prezahteven, saj je oblikovan s stopnjevanjem zahtevnosti nalog (od lažjih k zahtevnejšim); k testu so priloženi tudi primeri in navodila za testatorje, ki test lahko izvedejo tudi v obliki intervjuja s priseljencem.

III. Vloga lokalne skupnosti pri vključevanju priseljencev

V panelni razpravi so sodelovali: Primož Jamšek (Slovenska filantropija), Lucija Karnelutti (Dijaška organizacija Slovenije), Mojca Rodič (Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto), Vera Haliti (medkulturna mediatorica).

Dejavnosti za ustvarjanje spodbudnejšega okolja za vključevanje priseljencev v vzgojo in izobraževanje – primer projekta Dnevni center za migrante v Ljubljani in Mariboru, Slovenska filantropija (<https://www.filantropija.org/programi/dnevni-center-za-migrante/>)

Dobre prakse temeljijo na dejavnostih, v okviru katerih so prostovoljci pozorni na nekatere posebnosti oz. »kritične točke« v procesu vključevanja:

- povečevanje osnovne motivacije za učni proces in razumevanja smiselnosti vključitve v šolo s pomočjo ustvarjanja medsebojne pripadnosti in povezanosti med priseljenci;
- vključevanje v aktivnosti za prepoznavanje in razvijanje zmožnosti (oz. močnih področij) priseljencev;
- razvijanje samospoštovanja in samopodobe v kontekstu izobraževanja: razmišljanja/pogovori o lastnih sposobnostih (npr. zbranosti pri učenju, hiperaktivnosti kot posledici/obrambnem mehanizmu zaradi nizke samopodobe);
- zagotavljanje varnega učnega okolja (vnašanje sproščenosti in domačnosti v učni proces, ki ga priseljenci zaznavajo kot togega in ne dovolj zabavnega);
- omogočanje samoodločanja za šolo in poklic, ki temelji na primernem načinu informiranja (pogosto so naenkrat zasuti z množico informacij in možnosti, ki jih učenci in starši večinskega prebivalstva prejemajo in se na njih odzivajo postopoma in v daljšem intervalu).

Vloga dijaških in mladinskih organizacij pri vključevanju dijakov priseljencev in dopolnjevanju nacionalnih shem vključevanja – primer delovanja Dijaške organizacije Slovenije: <https://www.facebook.com/dijaskaorg/>

Razvijanje aktivnosti (in vključevanje praks OBESSU), ki omogočajo medsebojno spoznavanje, razumevanje in sprejemanje med dijaki večinskega prebivalstva ter dijaki priseljenci:

- izmenjave dijakov v družinah priseljencev in slovenskih družinah;
- skupni poletni tabori za načrtovanje predlogov sprememb;
- organizacija okrogle mize z naslovom »Izobraževanje za vse«, kjer aktivno sodelujejo dijaki priseljenci (<https://dijaska.org/cgi-sys/suspendedpage.cgi>).

Vloga kulturne mediatorke pri vključevanju priseljencev v vzgojo in izobraževanje – primer projekta KULTEGRACIJA, Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto (<http://www.medkulturnost.si/wp-content/uploads/2013/11/Andreja-Lu%DCtek-Predstavitev-programa-KULTEGRACIJA.pdf>)

Dobre prakse v programih za bolj vključujočo družbo in krepitev položaja priseljencev ter Romov (npr. individualna učna pomoč, zagovorništvo, učenje jezika, skupinsko učenje slovenščine, zdravstvene delavnice...) temeljijo na vzpostavljanju zaupnosti, sprejemanju in upoštevanju interesov priseljencev (kaj si želijo, kaj pričakujejo) ter razmer, v katerih se posamezniki ali družine priseljencev znajdejo po prihodu v tuje okolje (npr. čakanje na vizum). To pomeni, da so/se programi:

- fleksibilni in se prilagajajo potrebam ter interesom uporabnikov (spreminjanje vsebin na letni ravni, soustvarjanje vsebin programov z uporabniki; svobodna izbira izvedbe programov in možnost sprotnega uvajanja novosti ter sprememb glede na okoliščine in potrebe);
- intenzivno povezujejo z drugimi institucijami (šole, CZD, vrtci);
- zastavljeni tako, da uporabniki v njih aktivno sodelujejo pri načrtovanju, izvedbi in evalvaciji;
- vključujejo v dejavnosti za opolnomočevanje staršev za aktivno vlogo v šoli medkulturno mediatorko (primer albanske kulturne mediatorke), ki omogoča povezovanje staršev s strokovnimi delavci.

Vloga kulturne mediatorke pri vključevanju priseljencev v vzgojo in izobraževanje – primer sodelovanja medkulturne mediatorke s priseljenci s Kosova v Sloveniji

Dobre prakse na področju vključevanja albanskih priseljencev za preseganje predsodkov, razumevanje kulturnih specifik in uresničevanje dvosmernosti integracije:

- zelo pomembno je delovanje medkulturnih mediatork (primeri uspešnega delovanja programov na področju zdravstva – NIJZ (<https://www.nijz.si/sl/projekt-care>; https://www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/prirocnik_kulturne_kompetence_2016.pdf); razvijanje profilov medkulturnih mediatorjev v okviru CPI za zaposlitev v šolstvu, upravi, zdravstvu);
- projekt Socialna aktivacija albansko govorečih žensk (http://www.lucelje.si/socialna_aktivacija_albansko_govorecih_zensk/) za opolnomočenje in povečevanje motiviranosti za aktivno vključevanje v družbo. Projekt neformalnega srečevanja v obliki delavnic in učenja veščin, kjer udeleženske spoznavajo slovensko okolje ter se učijo slovenskega jezika v sodelovanju z medkulturno mediatorko in učiteljico angleščine. To je zelo pomembno za opolnomočevanje mater albanskih otrok, ki so že vključeni v izobraževanje. Na ta način je namreč mogoče razbremeniti otroke, ki že znajo slovenščino in so pogosto preobremenjeni kot prevajalci staršem ali na novo vključenim otrokom pa tudi nekaterim učiteljem.

Tematska razprava s publiko:

Kako spodbuditi večjo samoorganiziranost priseljencev?

Dobre prakse predpostavljajo razumevanje:

- da se priseljenci med seboj razlikujejo in da jim je treba na ustrezen način predstaviti možnosti vključevanja ter osmisliti njihovo medsebojno povezovanje;
- da gre za proces, ki vedno tudi ne pripelje do uspešnega rezultata;
- da so pri vključitvi otrok priseljencev v vzgojo in izobraževanje neprimerno učinkovitejši primeri medgeneracijskega sodelovanja, ko se aktivno vključijo tudi starši priseljenci;
- da je zlasti za generacije mladostnikov zelo pomembno tudi, da se jim omogoči zgolj druženje, v okviru katerega sami oblikujejo aktivnosti in cilje (npr., šola omogoči le uporabo učilnice);
- da je za uspešno vključevanje v institucije, vzpostavljanje zaupanja in preseganje izoliranosti ključen razmislek, kako narediti prvi korak v zagotavljanju podpore, saj izkušnje kažejo, da otroci priseljencev za samostojno delovanje potrebujejo 2–3 leta.

IV. Strategije spodbujanja aktivnega sodelovanja staršev in drugih odraslih priseljencev v šoli

V panelni razpravi so sodelovali: dr. Marijanca Ajša Vižintin (ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije), Nada Duler (Druga OŠ Slovenj Gradec), dr. Damir Josipovič (Zveza aktivov svetov staršev Slovenije – ZASSS in Inštitut za narodnostna vprašanja), dr. Klara Skubic Ermenc (Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta).

Vključevanje staršev priseljencev v šolo – primer pogleda raziskovalke medkulturnih odnosov v šoli in koordinatorke v projektu izobraževanja učiteljev Le z drugimi smo (<http://lezdrugimismo.si>):

- aktivno vključevanje staršev priseljencev je sistemsko podprto (predpostavljajo ga Strategija (2007), Smernice za vključevanje priseljencev v izobraževanje v RS (2012) in Model SIMS (2018));
- starši priseljenci nudijo podporo pri vključevanju svojih otrok v šolo;
- starše priseljence je treba postopno informirati in imeti z njimi pogosta srečanja:
 - šola mora staršem predstaviti značilnosti šolskega sistema, oblike sodelovanja staršev v šoli in načine obveščanja, predstaviti mora lokalno okolje, pomembne institucije in organizacije ter priseljska društva, da jim odpre možnosti za vključevanje vanje;
 - starši učitelje/šolo seznanijo s svojo kulturo, specifičnimi vrednotami in potrebami ter šoli predstavijo tudi svojega otroka, njegova močna področja ipd.;
- starše priseljence lahko v šolo vključujemo kot eksperte za določena področja; ker so nosilci več kultur in jezikov, jih lahko povabimo v šolo, da predstavijo svojo kulturo, izkušnje priseljevanja in integracije ali svoj poklic, lahko delajo kot prostovoljci ipd. (s čimer presegamo običajne predstavitve kulturno specifične kulinarike in folklore);
- vključevanje priseljencev v šolo je stvar celotnega kolektiva; za razvijanje medkulturne kompetence učitelji potrebujejo tudi dodatna izobraževanja in usposabljanja;
- pri mladostnikih priseljencih je treba upoštevati razvojne specifike, ko jih motiviramo za učenje za šolo; vsi mladostniki imajo podobne težave pri odraščanju, veliko tem jim je pomembnejših od šole: delo oz. denar, prosti čas, kako pridobiti prijatelje ipd.

Sodelovanje staršev priseljencev na različnih ravneh delovanja šole – primer pogleda ravnateljice osnovne šole, sodelujoče v projektu Izzivi medkulturnega sobivanja (<http://www.medkulturnost.si>):

- pomembno je, da se zavedamo, da so tudi priseljski starši izobraženi in kompetentni na različnih področjih (v svojih poklicih pa tudi pedagoško) in bi lahko sodelovali tudi v pedagoškem procesu (čeprav to vzbuja nelagodje pri učiteljih, podobno kot pri sodelovanju z drugimi strokovnjaki);

- vključevanje staršev priseljencev v pedagoški proces predpostavlja zagotavljanje enakih pogojev za delo (zaposlovanje staršev s priseljskim ozadjem bi bilo mogoče, vendar morajo imeti opravljen izpit iz znanja slovenščine in izpit za poučevanje drugega jezika, npr. za pouk maternih jezikov in kultur);
- šole vključujejo starše predvsem za podporo otrokom pri učenju (za to potrebujejo prisotnost staršev na govorilnih urah in pričakujejo, da bodo starši v pomoč otrokom v učnem procesu);
- šola starše o roditeljskih sestankih in medkulturnih dogodkih na šoli obvešča z večjezičnimi vabili, ki jih razpošiljanja v sodelovanju s svetom staršev šole;
- tudi priseljski starši lahko sodelujejo v svetu staršev šole, vendar je to redko;
- empatijo in odprtost za različnost učiteljev je treba razvijati že v okviru izobraževalnih programov na pedagoških fakultetah.

Sodelovanje staršev priseljencev s šolo – primer aktivnosti Zveze aktivov svetov staršev Slovenije – ZASSS (<http://www.zasss.si/>), v sodelovanju z Evropsko starševsko zvezo – EPA (<https://euparents.eu/>):

- uspešno vključevanje otrok priseljencev predpostavlja poznavanje širšega konteksta priseljevanja v Sloveniji:
 - geografska struktura priseljencev – glede na državo izvora se razlikuje od etnične strukture priseljencev;
 - pomembno je poznati različne opisnike priseljencev, kajti veliko prebivalstva ima izkušnjo priseljevanja tudi znotraj Slovenije (torej zgolj opisnik »priseljenc« ne zadošča za prepoznavanje in razumevanje oseb z izkušnjo priseljevanja);
- treba je oblikovati pristope za prepoznavanje in obravnavanje prikrite diskriminacije v šoli (v šolskem prostoru in širšem okolju Slovenije so navzoči predsodki in stereotipi do drugih narodnih skupin) in se pri priseljencih ne posvečati zgolj učenju slovenščine (to je le ena izmed potreb izobraževanja);
- ker v šolah ne beležimo sistemsko narodnega porekla staršev, ne vemo, koliko priseljskih staršev se vključuje v aktivne staršev šole; iz istega razloga tudi vabil v različnih jezikih ne moremo pošiljati;
- v projektu »Parent help« (v okviru EPA) so izdelali »Kompas za starše« (<http://www.ParentHelp.eu>), elektronsko večjezično knjižnico, ki vključuje različne priročnike in pripomočke ter informacije za starše priseljence (npr. informacije o izobraževalnem sistemu v različnih državah, pomoč pri postopkih integracije v novem okolju – tudi za slovensko okolje).

Uspešno vključevanje priseljencev v šolo zahteva transformacijo vzgojno-izobraževalnega sistema – primer pogleda raziskovalke in visokošolske predavateljice

Za uspešno vključevanje otrok priseljencev v šolo bi bilo treba preseči deficitarni diskurz, ki kreira parcialne ukrepe (politika zaposlovanja in šolska praksa naslavljata prepoznane potrebe po specialnih znanjih učiteljev za delo s specifičnimi skupinami otrok), in oblikovati inkluzivne šolske skupnosti, ki bi temeljile na univerzalističnemu pristopu k obravnavi koncepta različnosti v izobraževanju. Ta predpostavlja:

- načrtovanje skupne in enovite strategije dela v šoli za vse učence (da vsakogar spodbuja k doseganju učnih in vzgojnih ciljev);
- sodelovanje celotnega kolektiva šole pri vključevanju otrok priseljencev, pri čemer vsak učitelj sprejema odgovornost za obravnavo in uspeh učencev;
- participacijo vseh udeležencev v pedagoškem procesu za uresničitev enovite strategije;
- individualiziran pristop k poučevanju (predpostavlja dobro poznavanje in razumevanje učencev ter pripoznavanje različnih identitet otrok in drugih udeležencev, tudi učiteljev in staršev), ki vsem otrokom zagotavlja varnost in spodbudno okolje za učenje;
- fleksibilnega učitelja, ki lahko prilagaja pedagoški proces vsem prepoznanim različnostim vsakega posameznega učenca v razredu (in presega uniformno delovanje mnogih): učitelj mora sam iskati svoje didaktike in razvijati svojo prakso poučevanja;
- timsko delo učiteljev, ki naj bo tudi evalvirano;
- sodelovanje učiteljev tudi z drugimi, zunanjimi strokovnjaki v pedagoškem procesu (tudi s prostovoljci, ki so vpeti v lokalno skupnost in spodbudno vplivajo na učni uspeh ter kakovost vzgojnega dela šole, ali s starši priseljenci) – vendar naj bo to le dodatek, ne pa bistveni del šolskega dela.

Tematska razprava s publiko:

Kako se v praksi zagotavlja inkluzivni pristop?

- ker učiteljem primanjkuje znanja z različnih področij posebnih potreb otrok, je potrebno usklajevanje specialnega pedagoga z več šolami, z različnimi problemi otrok (kar je administrativno zapleteno in manj učinkovito);
- sedaj se inkluzivna šola udejanja skozi ekskluziven pristop.

Vključevanje staršev priseljencev v šolo:

- predstavniki v svetu staršev šol so voljene funkcije, zato so priseljski starši le redko prisotni v teh organih šole;
- potrebno je delo z večinskimi starši, njihova senzibilizacija, da bi se priseljski starši lahko integrirali mednje;
- priseljski starši se redko odzovejo na povabila, tudi na neformalno za druženje;
 - razlogov za njihovo neodzivnost v je lahko veliko in so različni, od osebnih, jezikovnih do različnih kulturnih navad ...
- na šolah je potrebno izvajati medkulturne dejavnosti in nanje povabiti vse starše, učitelje in otroke. Medkulturno zmožnost razvijamo vsi, gre za obojestransko učenje;
 - naloga učiteljev je najpomembnejša pri nagovoru staršev – pobuda staršem priseljencem mora priti s strani šole;
 - staršem priseljencem je treba dati priložnost, da se predstavijo in pokažejo svoja znanja;
 - vabila na roditeljske sestanke in prireditve pošiljajo z OŠ v večjezičnih različicah; obenem šola vabi vse starše na prireditve idr., skupaj s svetom staršev šole;
- starši prostovoljci lahko pomagajo razumeti šolski sistem priseljencem, npr. azilantom, ki pogosto ne vedo, kaj vse ponuja šola.

Dobra praksa je primer uspešnega vključevanja treh afganistanskih otrok brez spremstva na OŠ Bojana Iliča v Mariboru (2016), kjer je priprava na prihod potekala z različnimi predstavitvami zgodovine, kulture in književnosti ter literariziranih izkušenj beguncev iz tega območja. Predstavitve so bile organizirane s strani ravnatelja, za kolektiv, učence, starše te šole so jih pripravljali posamezni učitelji. Priprava, usmerjena v spoznavanje situacije in izkušenj ljudi iz izvorne države bodočih učencev te šole je bila uspešna, saj so jih sprejeli brez predsodkov.

Potrebne so sistemske rešitve za zaposlovanje specialno usposobljenih učiteljev za delo s priseljskimi otroki:

- projekti, na katerih se zaposluje nove učitelje (SIMS idr.), prinašajo dobre rešitve in visoko usposobljene učitelje (razvite medkulturne kompetence), vendar se po njihovem izteku to znanje na šolah razgubi, zato bi bila potrebna sistemizacija delovnega mesta učiteljev multiplikatorjev;
- medkulturne mediatorje je treba postaviti v sistem poklicnih kvalifikacij, na katerem temelji katalog delovnih mest; razširiti bi ga bilo treba tudi na zaposlovanje v javnem sektorju, v šolstvu, zdravstvu, javni upravi ipd.

Sklepi posveta SIRIUS 2019

1. Uspešno uveljavljanje dobrih praks zahteva ustrezne sistemske podpore (rešitve):
 - sistemizacijo delovnih mest za specialno usposobljene učitelje, ki so svojo medkulturno usposobljenost razvili v okviru posebnih projektov (npr. multiplikatorje);
 - fleksibilnost organizacije pouka;
 - vključevanje neformalnih oblik izobraževanja v šolsko prakso.
2. Pojem *dobre prakse* ni enoznačen:
 - posamezna dobra praksa ni nujno prenosljiva in uspešna v vseh šolskih okoljih:
 - zaradi individualnih in interakcijskih učinkov lahko povzroči celo nasprotno učinke od pričakovanih,
 - zaradi drugačnih okoliščin ne pripelje do zelenih rezultatov;
 - praksa, ki ne pripelje do uresničitve zastavljenega cilja, še ni nujno slaba praksa;
 - včasih potencialno prenosljive dobre prakse niso prepoznane kot prenosljive v drug kontekst (npr.: modeli mobilnih učiteljev in večjezičnih didaktik v obmejnih šolah v šolah iz drugih delov Slovenije niso prepoznani kot uporabni pri vključevanju priseljencev).
3. Zagotavljanje nadaljevanja dobrih praks:
 - dobre prakse, razvite v okviru projektov (npr. SIMS, JEŠT), bi morale, zato da bi bilo vključevanje priseljencev učinkovito, postati del izvedbenega kurikula šole (vključenega v LDN šole še po preteku trajanja projektov, ki naj se razširi v izvajanje v celotnem kolektivu šole);
 - dobre prakse, razvite v okviru projektov, bi se v obliki medšolskega povezovanja morale razširiti tudi v druga šolska okolja (tudi na šole, ki niso bile vključene v projekte);
 - sistemske podlage bi morale omogočiti, da dobre prakse iz projektov, ki so evalvirane in izkazano učinkovite, učitelj (ali šola) lahko prenese in vključi v svoj izvedbeni kurikulum.
4. Individualni načrt aktivnosti (INA) je dobra praksa, ki učiteljem omogoča načrtovanje, delo, spremljanje in spreminjanje učnega procesa, potrebne za uspešno vključevanje otroka priseljenca.
5. Sedanji način vključevanja učencev priseljencev v VIZ, ki je osredinjen na učenje slovenskega jezika ob sočasni vključitvi v redne oddelke pri pouku, ne prinaša nujno zelenih rezultatov (npr. na ravni učnih dosežkov, učne motivacije, znanja slovenskega jezika). Morda lahko razlog iščemo v uveljavljenem enojezičnem pristopu.
6. Za učinkovitejše vključevanje otrok priseljencev in socialno aktivacijo staršev so pomembne prakse večjezičnosti:
 - predpostavljajte gibkega učitelja, ki zna poiskati različne vire in se povezovati s sodelavci znotraj kolektiva in navzven (v lokalni skupnosti in mednarodno);
 - predpostavljajte dostopa do večjezičnih učnih gradiv in literature, ki z razvijanjem pismenosti v maternih jezikih dviguje uspešnost učenja in obvladovanja slovenskega jezika; zato bi bila potrebna sistemska podpora pri financiranju in organizaciji šolskih knjižnic;
 - osredinjenost na vse akterje v pedagoškem procesu, ne le na učence priseljence (npr. informiranje in priprava otrok, staršev, učiteljev na sobivanje z učenci priseljenci);
 - udejanjanje pri organizaciji pouka in didaktiki vseh predmetov (ne le pri slovenščini).

7. Prisotnost medkulturne mediatorke na šoli je pomembna, saj omogoča lažje začetno vključevanje in vzpostavljanje stika med kulturami, med šolo in učencem ter starši (vzajemno lažša razumevanje in pripoznanje različnih kulturnih značilnosti ter jezikovnih pomenov).
8. Vključevanje otrok priseljencev zahteva celovit pristop, ki temelji na razumevanju šolskega prostora kot raznolikega in vsem udeležencem (otrokom, učiteljem, vodstvu, staršem) nalaga odgovornost za učni proces skladno z njihovimi vlogami in sposobnostmi, pri čemer sta nujni individualizacija in diferenciacija poučevanja.
9. Pomembno je spodbujati participacijo in sodelovanje učiteljev, učencev in staršev v različnih vlogah znotraj šolske skupnosti (npr. učenci so lahko učitelji vrstnikom ali odraslim; tudi starši imajo poklice, s katerimi lahko bogatijo šolsko okolje).

Povzetek razprave in sklepe posveta pripravile:

dr. Alenka Gril, dr. Janja Žmavc, mag. Sabina Autor